

Bosreservaten in Vlaanderen, de beleidsvisie

Het bosbeleid in Vlaanderen

Bos is een complex en veelzijdig ecosysteem dat diverse functies vervult en waarvan het duurzaam beheer optimaal aan de noden en verwachtingen van onze maatschappij moet beantwoorden. Duurzaam bosbeheer krijgt gestalte in de Criteria voor Duurzaam Bosbeheer (CDB). Voor de openbare bossen ontwikkelde de afdeling Bos & Groen de Beheervisie Openbaar Bos, die een voorbeeldfunctie moet vervullen van een kwalitatief hoogstaand multifunctioneel bosbeheer. Het bosbeleid zet tal van stimulerende maatregelen in, zoals de subsidies voor de CDB, subsidies voor openstelling, subsidies voor de ecologische bosfunctie, degelijke advisering, ... Tevens is een grote betrokkenheid met inspraak van de doelgroepen onontbeerlijk om tot een ruim gedragen en verantwoord bosbeheer te komen over gans Vlaanderen. Met de bosgroepen wordt de verantwoordelijkheidszin van verschillende bosbeheerders gestimuleerd om samen te werken aan het verbeteren van het bosbeheer binnen een bepaald gebied.

Binnen het kader van een duurzaam bosbeheer is het aangewezen om flexibel om te gaan met de invulling van de onderlinge functies van een bos (ecologische, sociale en economische functie). Bossen kunnen naargelang de plaatselijke uitgangssituatie, de landschappelijke en maatschappelijke context een aangepast beheer krijgen, waarbij de klemtoon op één of meerdere specifieke functies gelegd wordt. Bosreservaten zijn hiervan een uitgesproken voorbeeld, daar de klemtoon van het beheer nagenoeg volledig op de ecologische en wetenschappelijke functie gelegd wordt. Ook voor de bosreservaten zijn stimulerende maatregelen voorzien: privé-eigenaars en openbare besturen, die op vrijwillige basis voor het bosreservaatstatuut kiezen, worden vergoed voor de inspanningen die zij leveren.

Bosreservaten en hun rol in het Vlaamse bosbeleid

Het bosbeleid wil via thematische en gebiedsgerichte prioriteiten extra inspanningen leveren om de ecologische waarden van het Vlaamse bosareaal te optimaliseren (afdeling Bos & Groen, 2003). De uitbouw van een bosreservatennetwerk, waarin de verschillende Vlaamse bosesystemen vertegenwoordigd zijn, zal hieraan een belangrijke bijdrage leveren. Hierin wordt zowel ruimte geboden voor spontane processen, met als doelstelling de ontwikkeling van natuurlijke bosesystemen (integrale reservaten), als voor meer gerichte beheervormen voor specifieke natuurr-

BERNARD VAN ELEGEM,

stafmedewerker bij cel bosbeleid van afdeling Bos & Groen

waarden (gerichte reservaten). Deze bosreservaten, die naast hun natuurbehoudsfunctie een belangrijke wetenschappelijke functie uitoefenen, worden als referentiebeelden voor een ecologisch bosbeheer beschouwd. De bosreservaten kunnen m.a.w. als onderdeel van een duurzaam beheer van de Vlaamse bossen beschouwd worden, waarbij de functie-invulling zeer specifiek is en de klemtoon nagenoeg volledig op voormelde functies gelegd wordt. Zij bieden optimale kansen aan allerlei zeldzame soorten en ecosystemen en zorgen voor optimale omstandigheden voor spontane procesvorming, waardoor zij ideale studie-objecten vormen. De opgedane kennis kan in het dagdagelijks bosbeheer op allerlei manieren toegepast worden.

Bosreservaten, een eeuwenoud concept

Hoewel het bosreservatenconcept in Vlaanderen vrij nieuw is, kennen de bosreservaten in Europa al een zeer lange geschiedenis (Vandekerkhove, 2004). Aan het begin van de negentiende eeuw, werden in Centraal Europa reeds de eerste bosreservaten aangeduid. Doorgaans ging het om kleine oppervlaktes van 20 à 30 ha. Het meest beroemde Europees bosreservaat, Bialowieza in Polen (4600 ha groot), werd pas in 1923 opgericht. De motivatie dient gezocht in de toen geldende stroming van de Romantiek, waarbij thema's als 'terug naar de natuur' en 'de schoonheid van de woeste natuur' erg in trek waren.

Na de tweede wereldoorlog kwam een kentering in de motivatie om bosreservaten aan te duiden. Hoofdzakelijk onder de impuls van de academische wereld, werd met de realisatie van een bosreservatennetwerk in Oost- en Centraal-Europa gestart. In het bosbeheer begon het gebruik van de natuurlijke dynamieken en processen steeds meer aan belang te winnen, waarbij bosreservaten als de belangrijkste referenties beschouwd werden. In die periode kwam m.a.w. de wetenschappelijke functie centraal te staan. Toen ontstond de idee om alle bostypes in de betreffende landen in een Europees netwerk op te nemen en aan een intensieve studie te onderwerpen.

Sinds enkele decennia is de publieke opinie meer belang gaan hechten aan de belangrijke natuurbehoudsfunctie die bossen vervullen. Ook binnen de bosbouwsector zijn de principes van een natuurgetrouw, multifunctioneel beheer gaan primeren boven de klassieke productiegerichte aanpak. Hierdoor is ook het belang van bosreservaten, zowel in bosbouwkundige als in natuurbehouds-

Bosreservaten versus natuurreservaten

Verschillende decretale basissen kunnen tot meerdere beschermingsstatuten van een bos leiden, maar voor een leek is het niet altijd even duidelijk “wat bosreservaten precies zijn”. Vele mensen gaan er van uit dat ‘bosreservaten’ gewoon dié natuurreservaten zijn, die door bos worden gedomineerd. Dit is echter niet zo. Heel wat Vlaamse en Erkende Natuurreservaten zijn bossen (denken we maar aan Walenbos of Bos t’ Ename). Toch zijn het geen bosreservaten. Anderzijds komen er in de bosreservaten Coolhembos en Sevendonk belangrijke oppervlaktes soortenrijke natte graslanden en bosrand-situaties voor, die een aangepast maaibeheer kennen. Wat is dan het verschil tussen beide? Het zijn in eerste instantie twee verschillende juridische statuten die vanuit de natuur- en bosadministratie zijn ontwikkeld:

— Natuurreservaten

Officiële ‘natuurreservaten’ zijn gebieden die een beschermingsstatus hebben krachtens het Decreet betreffende het Natuurbehoud en het Natuurlijk Milieu. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen ‘Vlaamse Natuurreservaten’ (in eigendom of gehuurd door de overheid) en ‘Erkende Natuurreservaten’ (in eigendom of gehuurd door erkende terreinbeherende verenigingen).

Een aanwijzing als Vlaams Natuurreservaat is definitief; particuliere reservaten worden erkend voor periodes van telkens 27 jaar.

Binnen het netwerk van natuurreservaten komt een niet onbelangrijke oppervlakte bos voor: op de totale actuele oppervlakte natuurreservaat (12.500 ha) beslaan bossen ongeveer 1/3 (ca 4000 ha) (Leyman & Vandekerckhove, 2002).

— Bosreservaten

Bosreservaten kaderen binnen het Bosdecreet (artikelen 22 tot 30) en het bijhorende “Besluit van de Vlaamse Executieve van 20 januari 1993 tot vaststelling van regelen betreffende de aanwijzing of erkenning en het beheer van de bosreservaten”. Domeinbossen (eigendom van het Vlaams Gewest) kunnen worden ‘aangewezen’ als bosreservaat. Privé-bossen, en bossen van andere publieke overheden (OCMW, gemeente, ...), worden ‘erkend’ als bosreservaat. Voor de bossen in eigendom van het Vlaams Gewest geldt deze aanwijzing voor onbeperkte duur. Voor bossen in huur door de Vlaamse gemeenschap is dit voor 54 jaar. Overige bossen worden erkend voor periodes van telkens 27 jaar. Voor openbare eigenaars (gemeenten, provincies, OCMW’s) en voor private eigenaars zijn subsidies voorzien bij een erkenning als bosreservaat. Deze liggen in de lijn van de te verwachten inkomensverliezen (bijvoorbeeld door geen bomen meer te kappen). Inmiddels hebben 2273 ha het statuut van bosreservaat.

— Natuurreservaat in de bossfeer vs. Bosreservaat: ook verschillende doelstellingen?

Op het eerste gezicht is er eigenlijk weinig verschil tussen bosreservaten en natuurreservaten in de bossfeer: in beide gevallen worden bosgebieden onttrokken aan het gangbare bosbeheer, en krijgen ze een extra beschermingsstatus. In de praktijk kunnen de beheersopties voor zowel bos- als natuurreservaten bovendien identiek zijn (bijvoorbeeld niets doen of selectief verwijderen van Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik). Toch zijn er qua doelstelling en beheersaanpak een paar belangrijke verschillen.

De basisdoelstelling van natuurreservaten is, “via een aangepast beheer, een natuurstreefbeeld te behouden of te ontwikkelen” (Natuurdecreet art 32). In de praktijk betekent dit dat binnen deze gebieden het beheer volledig wordt afgestemd op het realiseren van een zo groot mogelijke natuurwaarde. Men tracht hierbij doorgaans een zo groot mogelijke variatie van vegetatietypes, en daarbij horende soortenrijkdom te verkrijgen.

In de bosreservaten is de ecologische functie nevens geschikt aan de wetenschappelijke functie (art 22 van het Bosdecreet). Het verwerven van kennis in verband met de processen wordt m.a.w. als evenwaardig beschouwd aan het nastreven van het behoud of versterking van die natuurwaarde.

In de natuurreservaten is het beheer regelmatig soort- en habitatgericht, met specifieke beheermaatregelen tot gevolg. Bij de bosreservaten daarentegen, gaat meer aandacht uit naar het bos als ecosysteem, en zijn spontane processen en ontwikkelingen, de daaraan gekoppelde natuurwaarden en de studie hiervan. Dit resulteert vaak in grotere beheerentiteiten dan in de natuurreservaten.

Bij de bosreservaten wordt expliciet een onderscheid gemaakt tussen ‘integrale’ bosreservaten en ‘gerichte’ bosreservaten. In de integrale bosreservaten vinden geen menselijke ingrepen meer plaats en kan de natuur ongemoeid haar gang gaan. In de ‘gerichte’ bosreservaten wordt een aangepast beheer uitgevoerd om bepaalde beheersvormen en bijzondere natuurwaarden te behouden of te creëren. Bij de opmaak van de beheerplannen worden de zones integraal en gericht reservaat definitief afgelijnd.

De spontane procesvorming en dynamiek wordt als de kapstok voor de uitbouw van het bosreservatennetwerk beschouwd, terwijl de gerichte beheersvormen doorgaans in de minderheid zijn. Dit resulteert momenteel in een verhouding 3/4 integraal beheer en 1/4 gericht beheer.

Bij een vergelijk tussen de bosreservaten en natuurreservaten, is het belangrijk om mee te geven dat geen van beide statuten en hun doelstellingen als ‘meerwaardig’ beschouwd worden. Het gaat om nuances in het beheer, waarbij de verschillende keuzes elk een belangrijke en volwaardige rol in het Vlaamse natuur- en bosbeheer vervullen.

Er wordt gestreefd naar een netwerk van integrale reservaten dat representatief is voor alle bostypes in Vlaanderen; met bijzondere aandacht voor de Atlantische bostypes: hier het Atlantisch eikenmengbos (*Endymio-Carpinetum*) – eikenbestand in het bosreservaat Jansheideberg (Hallerbos). © Kris Vandekerkhove – INBO

kringen sterk toegenomen. In steeds meer Europese landen tracht men de bestaande initiatieven hieromtrent beter te coördineren. Er wordt gericht gezocht om de bestaande hiaten in het netwerk in te vullen en er worden gedetailleerde langlopende monitoringprogramma's uitgewerkt. In de meeste landen worden bossen gekozen die – al van bij de aanvang – een natuurlijk bosecosysteem zo goed mogelijk benaderen, waar dan een nulbeheer op toegepast wordt. Bij de keuze wordt steeds meer nadruk gelegd op de oppervlakte van het reservaat: deze moet groot genoeg zijn om alle spontane dynamische processen – die als essentieel onderzoeksobject beschouwd worden – te kunnen omvatten.

Opvallend is dat een verschuiving van het bosreservatenconcept heeft plaatsgevonden van de oorspronkelijk zuiver ethisch/esthetische overwegingen, over een nagenoeg zuiver bosbouwwetenschappelijke rol, tot de huidige evenwaardige natuurbehouds- en wetenschappelijke functievervulling. De huidige visie stemt in grote mate overeen met de grote krachtlijnen van het bosreservatenbeleid in Vlaanderen.

Het internationaal kader

Toch zijn er enkele duidelijke nuances en verschillen: het Vlaams concept van de bosreservaten is een stuk ruimer en omvat eveneens zones waar een gericht beheer ten behoeve van specifieke natuurbehoudswaarden plaatsvindt. Niettemin is het merendeel van de Vlaamse bosreservaten zeer goed inpasbaar in het Europees netwerk van integrale bosreservaten die een nulbeheer kennen. Het gaat om de integrale bosreservaten die over een voldoende ruime oppervlakte beschikken om optimale kansen te bieden voor de verschillende ontwikkelingsstadia en hun spontane dynamieken. Bovendien kan Vlaanderen, zelfs een prominente rol in het Europees netwerk spelen voor de Atlantische bos-

types. Het gaat meer bepaald om het Atlantisch Eiken-haagbeukenbos (*Endymio-Carpinetum*), het Atlantisch Bronbos (*Carici remotae-Fraxinetum*), het Atlantisch Eiken-Berkenbos (*Violo-Quercetum roboris*) en het Gierstgras-Beukenbos (*Milio-Fagetum*).

Via een oefening op het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek werd geschat dat het zinvol is om een 30-tal Vlaamse bosreservaten op te nemen in het Europees bosreservatenennetwerk (Vandekerkhove, 1998). Hier wordt volop aan gewerkt en via het INBO lopen momenteel contacten om diverse bosreservaten in het Europees Netwerk van Integrale Reservaten op te nemen.

Het Vlaams bosreservatenennetwerk

Het Vlaams bosbeleid wil een bosreservatenennetwerk uitbouwen, waarin de verschillende Vlaamse bosecosystemen vertegenwoordigd zijn. Het bosbeheer wil de ecologische en wetenschappelijke doelstellingen concreet realiseren via drie opeenvolgende stappen:

- De uitbouw van een bosreservatenennetwerk door aanwijzing en erkenning van bosreservaten
- De beheerplanning en opvolging van het geplande beheer in de bosreservaten
- De monitoring van de bosreservaten

De kwalitatieve doelstellingen

Wat de samenstelling van de bossen betreft die in het Vlaams netwerk worden opgenomen, wordt een onderscheid gemaakt tussen de 'bosreservaten sensu stricto' en de 'bosreservaten sensu lato'. Eerstgenoemden zijn integrale bosreservaten die in het netwerk van de Europese bosreservaten kunnen worden opgenomen. Onder de 'bosreservaten sensu lato', vallen zowel de gerichte bosreservaten als integrale bosreservaten met een onvoldoende ruime oppervlakte of ongunstige ruimtelijke voorwaarden (on-

Wijnendalebos: in het integraal bosreservaat-gedeelte wordt optimaal ruimte geboden aan spontane processen en de natuurlijke bosdynamiek.

voldoende buffering, langgerekte vorm, doorkruist door wegen, ...) en die niet in aanmerking komen voor opname in het Europees netwerk.

Bij de selectie van de bosreservaten die kunnen kaderen in een Europees netwerk spelen twee aspecten een belangrijke rol: 'representativiteit' en 'oppervlakte' (Vandekerckhove, 1998).

Representativiteit

Binnen elke ecoregio dienen goed ontwikkelde voorbeelden van de natuurlijke bostypes te zijn vertegenwoordigd. In Vlaanderen komen een twintigtal bostypes voor, gaande van arme bostypes (Eiken-Berkenbossen, Eiken-Beukenbossen en Beukenbossen) over de rijkere Beukenbostypes en Eiken-Haagbeukenbossen, diverse alluviale bostypes, de bronbossen en broekbostypes. Hierin onderscheidt men nog enkele continentale varianten evenals bijzondere types op basis van de nutriëntensamenstelling in de bodem (met onder meer enkel fragmentarisch voorkomende kalkrijke varianten van bepaalde types).

Bij de selectie van bossen die in aanmerking komen voor het bosreservatenetwerk wordt uiteraard gezocht naar bossen die de potentieel natuurlijke vegetatie zo goed mogelijk benaderen. Dit houdt in dat de natuurlijke soortsamenstelling van kruid-, boom- en struiklaag reeds zo goed mogelijk wordt benaderd, dat het bos beschikt over een gevarieerde structuur met voldoende dikke bomen en dood hout, en bij voorkeur ook uit permanent oud bos bestaat (bos dat minstens sinds de Ferraris-kaarten permanent bos geweest is).

Oppervlakte

Voor de integrale bosreservaten wordt gestreefd naar een oppervlakte die aan het Minimum Structuurareaal (MSA) voldoet. Dit houdt in dat voor elk bostype voldoende oppervlakte voorhanden is waarin alle successiestadia naast elkaar kunnen voorkomen in een zelfregulerend systeem (verjongingsfase, volwassen fase en verouderingsfase), en dat bovendien voldoende tegen externe invloed gebufferd is. Afhankelijk van het bostype varieert het MSA van 10 ha (alluviale bostypes) tot 50 ha (eikenberkenbossen).

Grote boscomplexen

Daarnaast dienen in de bosrijke ecoregio's in Vlaanderen (Kempen, Vlaams Brabant) enkele grote aaneengesloten boscomplexen in het bosreservatenetwerk te worden opgenomen, hetgeen voornamelijk van belang is voor grote fauna-elementen die op hun beurt een cruciale rol in de procesvorming spelen.

De Bosreservaten *sensu lato*

Hiertoe behoren zowel de gerichte bosreservaten als de integrale bosreservaten die niet aan het Minimum Structuurareaal voldoen. Bij de keuze van dergelijke reservaten, spelen aspecten van 'zeldzaamheid' en 'onvervangbaarheid' een belangrijke rol. Zij worden vooral geselecteerd in functie van de bescherming en de studie van zeldzame soorten, genenbronnen, vegetatietypes, en beheervormen. Er wordt gestreefd om binnen het netwerk een degelijke vertegenwoordiging te hebben van de traditionele beheervormen, zoals hakhout- en middelhoutbeheer. Dit gebeurt op de plaatsen waar dit beheer tot in een recent verleden uitgevoerd werd en waar nog bijzondere natuurwaarden voorkomen die gebonden zijn aan deze beheervormen. Daarnaast wordt tevens gestreefd naar een goede vertegenwoordiging van diverse mantel- en zoomstruwelen en overgangen naar half-open en open vegetatietypes.

Het beheer

Bij de opmaak van het erkennings- of aanwijzingsdossier worden de grote krachtlijnen van het beheer reeds bepaald. Binnen de termijn van drie jaar na de erkenning of aanwijzing van het bosreservaat bij Ministerieel besluit, moet het beheerplan worden goedgekeurd. Via de opmaak van het beheerplan worden de krachtlijnen van het beheer verfijnd tot op perceelsniveau en in concrete beheervormen vertaald. Dit beheerplan geeft dan gestalte aan het beheer dat de komende 20 jaar zal gevoerd worden.

In de integrale bosreservaten is het beheer eenvoudigweg terug te voeren tot een 'nulbeheer' of 'nietsdoenbeheer', waarbij optimale kansen voor de spontane processen gecreëerd worden en de evolutie naar een zo natuurlijk mogelijk bos bevorderd wordt. Aangezien het de bedoeling is om de spontane processen op te volgen in een bos met natuurlijke soortsamenstelling, is het van belang dat zich geen agressief verjongende niet-inheemse soorten meer in het bos bevinden, op

Gericht beheer kan ingesteld worden voor het behoud van zeer zeldzame soorten: Bruine orchis in het Veursbos-Voeren.
© Kris Vandekerckhove – INBO

Kapulakte en plagexperiment voor heideherstel in bosreservaat Liedekerkebos. © Beheerplan Liedekerkebos – Aeolus

het ogenblik dat met het nulbeheer gestart wordt. Voor bepaalde bostypes is het echter in Vlaanderen nagevoeg onmogelijk om een optimale uitgangssituatie te vinden om deze doelstellingen te realiseren (d.w.z. bos met een volledig natuurlijke soortensamenstelling en waarin geen exoten voorkomen, ...). Daarom is de mogelijkheid voorzien om een kort inleidend beheer toe te passen, alvorens tot een nulbeheer over te gaan. Als gangbare periode wordt een termijn van 5 jaar gehanteerd, waarin de exotenbestrijding inclusief nazorg kan plaatsvinden. Voor de meeste bosreservaten, waarin het aandeel exoten erg beperkt is, is het mogelijk om de niet-inheemse soorten binnen deze termijn te bestrijden, zonder een te grondige verstoring van het boscysteem te veroorzaken. Voor een aantal bostypes is het aandeel niet-inheemse soorten vaak te groot, dit geldt onder meer voor de duinbossen en bepaalde Kempische bossen. In dit geval wordt voor langere omvormingsperiodes gekozen.

In de gerichte bosreservaten vindt een specifiek beheer plaats ten behoeve van bijzondere natuurwaarden. In heel wat van de huidige bosreservaten, worden tal van bijzondere planten en diersoorten aangetroffen (rode lijstsoorten, indicatorsoorten van specifieke vegetaties), die een specifiek beheer vergen voor de instandhouding en optimale ontwikkeling van hun populaties. Hieronder vallen onder meer lichtminnende soorten (voorjaarsflora, tal van insecten, vogels, ...) die goed gedijen onder traditionele beheervormen, zoals hakhout en middelhoutbeheer. Daarnaast komen er heel wat bijzondere vegetaties voor in de half-open en open sfeer, die een specifiek beheer vergen (maai-beheer, begrazing, ...). Hiertoe behoren onder meer vochtige hooilanden, heischrale graslanden, droge en natte heide, grote en kleine zeggenvegetaties, vennen en slenken.

Bij de afbakening van de zones met gericht beheer wordt er steeds op gelet dat de spontane processen in de integrale zones niet in het gedrang komen. Een zone met gericht beheer middenin een groter gebied met niets doen is immers bijzonder storend voor de verdere ontwikkeling van spontane processen, en wordt daarom zoveel mogelijk ver-

meden. Vandaar dat beheeropties hier meer homogeen op schaalgrootte van het boscysteem worden geënt, met het gericht beheer vaak in de randen en in bufferzones.

De rol van de adviescommissies

Doordat in veel bosreservaten bijzondere natuurwaarden aangetroffen worden, die vaak van verschillende beheertypes afhankelijk zijn, is de keuze van het beheer niet altijd even eenvoudig. De uitdaging om een evenwicht te vinden tussen voldoende ruimte voor de spontane ontwikkeling, zonder de bijzondere natuurwaarden die een gericht beheer vergen te hypothekeren, is hier een goed voorbeeld van. Om tot optimaal gefundeerde beheerkeuzes te komen, wordt het volledige proces van aanwijzing/erkenning van het bosreservaat, de beheerplanning en de opvolging van het beheer door een adviescommissie begeleid. Hierin zetelen vertegenwoordigers van de betrokken administraties en wetenschappelijke instellingen, lokale gebiedskenners en bosbouw- en natuurbehoudsexperten. Wanneer een zware beheertechnische discussie plaatsvindt, zoals bij voorbeeld het herstel van de hydrologie, worden ook specialisten m.b.t. de specifieke materie uitgenodigd.

De rol van privé-eigenaars en openbare besturen

Afdeling Bos & Groen neemt zijn verantwoordelijkheid om in de eigen domeinen, die voor het statuut bosreservaat in aanmerking komen, de nodige maatregelen te treffen (aanwijzing bij MB, beheerplanning en opvolging van het beheer). Daarnaast is het van belang om openbare besturen en privé-eigenaars die over bossen beschikken die een zinvolle inbreng kunnen hebben in het bosreservatennetwerk, ook bij de uitbouw van het netwerk te betrekken. Het Bosdecreet en het uitvoeringsbesluit bieden de mogelijkheid om daarvoor stimulerende maatregelen te treffen en de eigenaar te vergoeden voor het inkomensverlies dat gepaard gaat met het toekennen van het statuut bosreservaat (gaande van € 100 tot € 250 per ha en per jaar, naargelang de bestandswaarde en de kosten van specifieke beheermaatregelen). Via de plaatselijke buitendiensten en hun contacten via de houtvester, ambtenaar privé-bos en bosgroepcoördinatoren worden regelmatig contacten met privé-eigenaars en openbare besturen gelegd om deze piste te bediscussiëren. Indien een eigenaar interesse toont om hierop in te gaan, worden in overleg met de eigenaar en de adviescommissie de grote krachtlijnen van het beheer besproken. Eens hierover een akkoord is en de vergoeding bepaald werd, wordt de procedure voor erkenning opgestart. Het is belangrijk om erop te wijzen dat de eigenaar in elke fase van het proces betrokken blijft en ook zijn toestemming moet geven om het beheerplan bij Ministerieel besluit te laten goedkeuren.

Ligging in speciale beschermingszones

Het overgrote deel van de bosreservaten is binnen het Natura 2000 Netwerk gelegen (hoofdzakelijk habitatrictlijngebied). Bij het uitstippelen van de beheerkeuzes van een bosreservaat levert de aanmelding als habitatrictlijngebied en de aanwezigheid van bepaalde habitattypes een

belangrijke insteek. Daarnaast kunnen ook de bescherming als landschap of andere beschermingsstatuten mede randvoorwaarden opleggen aan het beheer in de bosreservaten.

De monitoring

Aangezien de bosreservaten als referentiebeelden voor goed ontwikkelde bosesystemen worden beschouwd (zowel voor de meer natuurlijke als de intensiever beheerde), kan een continue en nauwgezette opvolging van de processen tot belangrijke inzichten voor het bosbeheer leiden. De integrale bosreservaten die aan de internationale criteria voldoen worden aan een uitgebreid monitoringprogramma onderworpen dat door het INBO uitgevoerd wordt. Via een internationaal vastgelegde methodiek worden structuur, vegetatie en biodiversiteitsparameters geïnventariseerd en opgevolgd. Uit een langdurige opvolging van deze parameters kan kennis over evoluties en processen in onze bosesystemen verworven worden. De referentiebossen kunnen bovendien als een vergelijkingsbasis dienen bij een evaluatie en kwantificering van de impact van het beheer op onze bossen.

De resultaten van dergelijk langdurig wetenschappelijk onderzoek maken een continu proces van evaluatie, bijsturing en optimalisatie van het bosbeheer (conform de Beheervisie) mogelijk.

De kwantitatieve doelstellingen

Toen het Bosdecreet in 1990 officieel van kracht werd, was reeds sprake van 2000 ha bosreservaat als streefdoel. Dit zelfde cijfer is onder meer terug te vinden in de memorie van toelichting bij het Bosdecreet en het verslag van de Commissie Leefmilieu. Een nieuw streefcijfer werd ten tijde

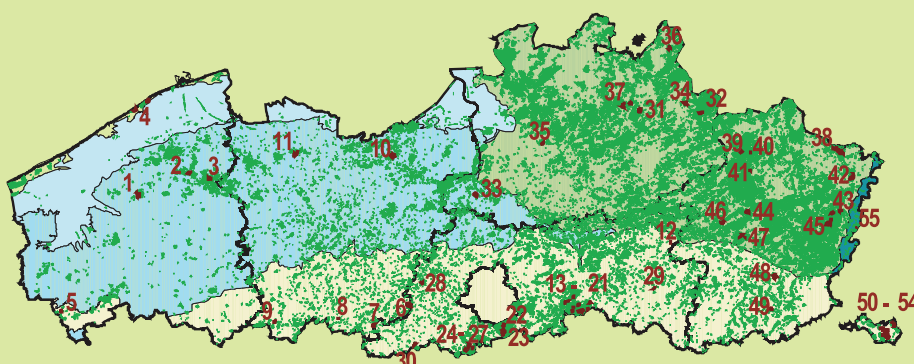
van het Mina-plan 2, in 1997, naar voor geschoven, waarbij de doelstelling om 3000 ha bosreservaat te realiseren tegen 2002 werd vooropgesteld. Inmiddels wordt volop aan een INBO-advies gewerkt om op basis van een gefundeerde onderbouwing een optimaal streefcijfer te bepalen. Volgende elementen zullen het uiteindelijke streefcijfer bepalen: vertegenwoordiging van de verschillende bostypes per ecoregio, extra vertegenwoordiging van de Atlantische bostypes, vertegenwoordiging van grote boscomplexen in de bosrijke regio's, ruimte voor diverse typische beheervormen zoals hakhout- en middelhoutbeheer, mantel- en zoombeheer, ...

Een stand van zaken, kwantitatief en kwalitatief

Sinds de wettelijke regeling officieel werd vastgelegd in het uitvoeringsbesluit op de bosreservaten (1993), heeft men niet stilgezeten: niet minder dan 55 bosreservaten, verdeeld over 45 boscomplexen werden inmiddels erkend of aangegeven als bosreservaat, en dit voor een totale oppervlakte van 2273 ha (zie figuur). De meeste bostypes zijn intussen goed vertegenwoordigd in het netwerk, en recent werd werk gemaakt om enkele grote boscomplexen, zoals in Voeren (160 ha) en het Grootbroek in Bree-Kinrooi (177 ha), in het netwerk op te nemen. Ook diverse open plekken binnen de bosfeer, mantels en zomen, vennen en poelen, hakhout- en middelhout maken intussen deel uit van gerichte bosreservaten.

Dat het streefcijfer van 3000 ha tegen einde 2002 niet gehaald werd, heeft onder meer te maken met een tijdrovende procedure om de dossiers in te dienen en op te volgen. Anderzijds dient opgemerkt dat deze procedure,

Overzicht van de bosreservaten in Vlaanderen

- 1: Wijnendalebos - 92 ha - Quercion
- 2: Rooiveld - 29 ha - Alno-Padion, Quercion
- 3: Bulskampveld: 51 ha - Quercion, Alno-Padion
- 4: Duinbos Jan De Schuyter - 63 ha - Quercion
- 5: Hellegatbos - 15 ha - Endymio-Carpinetum, Alno-Padion, Quercion
- 6: Neigembos - 61 ha - Endymio-Carpinetum, Alno-Padion
- 7: Karkoolbos - 28 ha - Endymio-Carpinetum, Alno-Padion, Quercion
- 8: Parkebos - 9 ha - Endymio-Carpinetum > Alno-Padion
- 9: Beiaardbos - 17 ha - Endymio-Carpinetum
- 10: De Heimisse - 76 ha - Alnetum > Quercion
- 11: Bellebargiebos - 78 ha - Quercion
- 12: Gasthuisbos - 11 ha - Quercion, Stellario-Carpinetum
- 13 - 14: Heverleebos
Grote Omheining, Putten en Klein Moerassen - 47 ha - Fago-Quercetum Petraea, Stellario-Carpinetum, Alno-Padion
- 15 - 21: Meerdaalwoud
De Heide, Grote Konijnenrij, Veldkant, Renissart, De Drie Eiken, Everzwijnbad, Mommedeel, Pruikemakers - 176 ha - Quercion, Stellario-Carpinetum, Milio-Fagetum, Alnetum
- 22 - 23: Zoniënwoud
Kerselaerspleyn en Harras - 125 ha - Milio-Fagetum + Endymio-Carpinetum
- 24 - 27: Halerbos
Kuisberg, Jansheideberg, Vroenenbos, Hallebeek - 76 ha - Quercion, Endymio-Carpinetum, Alno-Padion
- 28: Liedekerkebos - 21 ha - Quercion, Alno-Padion
- 29: Groot Gasthuisbos - 7 ha - Stellario-Carpinetum
- 30: Bos Ter Rijst - 29 ha - Endymio-Carpinetum
- 31: Sevendonck - 68 ha - Quercion > Alnetum
- 32: Koeimook - 40 ha - Quercion
- 33: Coolhembos - 79 ha - Alnetum
- 34: De Goorbossen - 47 ha - Quercion > Alnetum
- 35: Muizenbos - 34 ha - Alno-Padion > Carpinion > Quercion
- 36: Overheide - 30 ha - Quercion (Betulo-Quercetum)
- 37: Grotenhout - 73 ha - Quercion > Alnetum
- 38: Grootbroek - 177 ha - Quercion > Alnetum
- 39 - 40: Pijnven
Droog gedeelte en Ven - 37 ha - Quercion > Alnetum
- 41: In Den Brand - 11 ha - Quercion
- 42: Jagersborg - 87 ha - Quercion
- 43: D'Isberos - Platte Lendenberg - 58 ha - Quercion
- 44: Op Den Aenhof - 36 ha - Alnetum
- 45: Lanklaarderbos - Saenhoeve - 84 ha - Fago-Quercetum petraea
- 46: Melisbroek - Viersel - 35 ha - Quercion Alnetum
- 47: Galgenberg - 30 ha - Quercion, Alnetum
- 48: Jongenbos - 73 ha - Quercion, Stellario-Carpinetum
- 49: Kolmontbos - 17 ha - Quercion, Stellario-Carpinetum, Alno-Padion
- 50 - 54: Voeren, Vrouwenbos, Konenbos, Roodbos-Veursbos-Vossenaerde, Teuvenberg, Broekbos - 248 ha - Melico en Luzulo Fagetum, Primulo-Carpinetum
- 55: Kraaibos - 1 ha - Ulmenion minors

De Middelste Bonte specht is een kritische bossoort die inmiddels broedvogel is in meerdere bosreservaten. ©Yves Adams

waarin een adviescommissie voor de bosreservaten een essentiële rol speelt, tot inhoudelijk goed uitgewerkte en door een ruime groep mensen gedragen voorstellen leidt. Ook door de tijdrovende aankoopprocedures kunnen een aantal dossiers voor nieuwe bosreservaten vertraging oplopen. Diverse grote dossiers zitten momenteel in de pijplijn, zodat het huidige streefcijfer van 3000 ha in zicht is. Eens de reservaten aangewezen zijn, gebeurt een goede opvolging qua planning en beheer. 35 beheerplannen voor de bosreservaten werden reeds via een Ministerieel besluit goedgekeurd. 10 beheerplannen zitten in fase van eindredactie en voor de recent aangewezen/erkende bosreservaten, wordt de opmaak van de beheerplannen momenteel opgestart.

Momenteel zijn 9 bosreservaten erkend (privé-eigendom en openbare besturen) en bovendien zitten ook hier enkele dossiers in de pijplijn.

Bosreservaten en biodiversiteit

De monitoring en gerichte inventarisaties in de bosreservaten tonen aan dat het gevoerde beheer op vlak van natuurwaarden en biodiversiteit zijn vruchten afwerpt, zowel in de integrale als de gerichte reservaten. Het recent opduiken van de Middelste Bonte Specht in vier bosreservaten is hier een mooie illustratie van. Deze specht is een erg veeleisende soort, die de voorkeur geeft aan structureel bos met dikke eiken met brede kronen. In het bosreservaat te Hallerbos, werd een kwijnende populatie Heidekartelblad door gerichte beheermaatregelen van de ondergang gered. Intussen floreert deze populatie opnieuw. Naast spectaculaire soorten wijzen tal van minder gekende organismen, zoals diverse dood hout-kevers en paddestoelen, op de extreem hoge waarden van enkele integrale bosreservaten.

Bosreservaten als studieobjecten

Monitoring werd reeds opgestart in 13 bosreservaten. De monitoring van de integrale bosreservaten levert ons inmiddels heel wat bijkomende kennis op over de spontane processen en dynamiek in bossen. Je kan hierover meer lezen in de volgende artikels van deze Bosrevue. Ook over de opvolging van gerichte beheervormen, met Sevendonk als casestudy, kan je meer lezen in dit themanummer.

Wat brengt de toekomst?

In eerste instantie bestaat de kerntaak uit een verderzetting van een goed beheer conform de beheerplannen, met regelmatige evaluatie van de evoluties op het terrein. Deze evaluaties en keuzes vinden steeds plaats in samenspraak met de adviescommissies, al dan niet aangevuld met externe deskundigen en lokale mensen.

Een belangrijke opdracht is de verdere uitbouw van het netwerk aan bosreservaten, waarbij gericht gezocht wordt naar bossen die de huidige hiaten in het netwerk kunnen aanvullen. De belangrijkste types die momenteel ontbreken in het netwerk zijn goed ontwikkelde alluviale bostypes langs de grote rivieren, waaronder de wilgenvloedstruwelen langs de Schelde en de zogenaamde 'hardhoutoibossen'. Daarnaast zijn enkele zeer zeldzame subassociaties van bostypes, zoals het Kalk-Elzenbroek, nog niet vertegenwoordigd in het netwerk. Ook op vlak van de grote boscomplexen is nog werk aan de winkel: binnen de Atlantische bostypes wordt naar een aaneengesloten complex van minstens 100 tot 150 ha in het netwerk gestreefd. In de Hoge en de Lage Kempen zou ook telkens één groot boscomplex in het bosreservaten-netwerk moeten opgenomen worden. De eerste stappen daartoe worden momenteel gezet via de toekomstige aanwijzing van 160 ha in het Pietersembos als bosreservaat.

Ook op vlak van participatie en sensibilisatie moeten zeker extra inspanningen geleverd worden. De globale doelstellingen van het Vlaams bosreservatenbeleid zijn immers tot op heden onvoldoende gekend bij een ruim publiek. Hiervoor kunnen tal van kanalen aangewend worden, zoals het verbeteren van contacten met lokale besturen en belangengroepen, waarbij zowel de globale doelstellingen van het Vlaams bosreservatenbeheer als het specifiek terreinbeheer toegelicht worden. Bij de monitoring van diverse soortengroepen, kunnen lokale gebiedskenners en natuurdeskundigen in het proces betrokken worden. In de periferie van een aantal bosreservaten kunnen 'voorbeeldprojecten' opgestart worden, waarbij de bezoeker kennis maakt met de doelstellingen van het reservatenbeheer.

In de toekomst moeten bij privé-boseigenaars de mogelijkheden van een bosreservaatstatuut nog beter worden verkend. Diverse privé-bossen die voldoen aan de vernoemde criteria zouden een zinvolle bijdrage aan het netwerk kunnen leveren. Via onder meer bosgroepcoördinatoren en ambtenaren bevoegd voor het privé-bos worden hiertoe reeds stappen ondernomen. ■

Referenties zie www.vbv.be